

Płonka-Syroka, Bożena

"Problemy współczesnej tanatologii :
medycyna - antropologia kultury -
humanistyka. Materiały I Krajowej
Konferencji Tanatos '97 zorganizowanej
przez Wrocławskie Towarzystwo
Naukowe w Karpaczu w dniach 6-8
listopada 1997. T. 1-2", pod red. Jacka
Kolbuszewskiego, Wrocław (...)

Medycyna Nowożytna 7/1, 154-158

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Problemy współczesnej tanatologii. Medycyna – antropologia kultury – humanistyka. Materiały I Krajowej Konferencji Tanatos '97, zorganizowanej przez Wrocławskie Towarzystwo Naukowe w Karpaczu w dniach 6–8 listopada 1997 r., pod redakcją Jacka Kolbuszewskiego, Wydawnictwo Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław 1997, ss. 496. Tom II – Wrocław 1998, ss. 389.

W listopadzie 1997 r. odbyła się w Karpaczu zorganizowana przez Wrocławskie Towarzystwo Naukowe z inicjatywy profesora Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Wrocławskiego, Jacka Kolbuszewskiego, pierwsza z cyklu konferencji, poświęconych problematyce śmierci w kontekście badań medycyny, filozofii, etyki, psychologii, socjologii, religioznawstwa oraz antropologii kultury. Materiały z konferencji zostały wydane w postaci odrębnego wydawnictwa, które powinno znaleźć się w bibliotekach krajowych zakładów historii medycyny jako cenny materiał do zajęć z zakresu historii i propedeutyki medycyny oraz etyki lekarskiej.

W tomie I recenzowanego wydawnictwa znalazło się 48 artykułów, wśród których możemy wyróżnić następujące grupy tematyczne: artykuły dotyczące problematyki filozoficznej i etycznej¹ studia z zakresu problematyki medycznej i psychologicznej², opracowania z zakresu socjologii, antropologii kulturowej i nauki o komunikacji społecznej³, studia z zakresu religioznawstwa oraz

¹ Jacek Kolbuszewski: *Kryzys, pornografia i renesans śmierci*; Krzysztof Wieczorek, *Zapomniana wartość śmierci*; Jacek Łuczak, *Cierpienie*; Anna Latawiec, *Ból i cierpienie człowieka wobec śmierci*; Paweł Bortkiewicz SJ, *Etos umierania w kontekście chrześcijańskiej nadziei*; Lucyna Patyjewicz, *Wpływ cierpienia i lęku przed śmiercią na postęp moralny człowieka*; Barbara Gawda, *Samobójstwo – rodzaj śmierci dobrowolnej?*; Stanisław Katafias, *O eutanazji – „sine ira et studio”*; Mariola Lembas-Szanbel, Małgorzata Wiśniewska, *Eutanazja w aspekcie podstawowych praw człowieka: prawa do życia i prawa do godnego umierania*; Paweł Bortkiewicz SJ, *Etyczne problemy komunikowania prawdy ciężko choremu*; Teresa Świrydowicz, *Problematyka filozoficzna w opiece paliatywnej*.

² Janina Glazur, *Umieranie i definicje śmierci*; Mirona Ogryzko-Wiewiórowska, *Warunki umierania w polskich szpitalach*; Grażyna Filipiak, *Emocjonalne problemy komunikacji z ciężko chorym*; Katarina Ziaková, *Nursing care of dying patient and burn-out syndrome*; Maria Nemečková, *Toward problem of existential need and dignity of the fatally ill patient*; Jacek Łuczak, *Etyka w opiece paliatywnej*; Agnieszka Widera-Wysoczańska, *Doświadczenie śmierci w życiu codziennym kobiet: psychologiczne badanie jakościowe*.

³ Monika Krawczuk, *Wybrane zagadnienia z socjologicznej problematyki śmierci i umierania*; Grzegorz Adamczyk, *Problematyka postaw wobec śmierci w socjologii niemieckiej*; Krzysztof Karuda, *Przyzwyczajanie do śmierci – zła mediów. Wybrane przykłady*; Elżbieta Więckowska, *Optakiwanie dziecka zmarłego tragicznie*; Jerzy T. Kowalewski, Piotr Szukalski, *Nierówność wobec śmierci. Aspekt demograficzny i społeczno-ekonomiczny*; Elżbieta Rogucka, *Spoleczne uwarunkowania przedwczesnej umieralności ludności dorosłej i nadumieralności mężczyzn w Polsce*.

historii kultury⁴, a także artykuły podejmujące problematykę sztuki cmentarnej oraz obrzędów towarzyszących śmierci⁵. Prace te, choć nie pozostają w bezpośrednim związku z tradycyjnie definiowanym przedmiotem badań historii medycyny mają duże znaczenie dla odtworzenia kulturowego kontekstu medycyny pojmowanej jako nauka o człowieku. Dotyczą one bowiem postrzegania śmierci w kulturze od czasów starożytnych po współczesne. Wśród autorów i uczestników konferencji znaleźli się pracownicy Katedr Humanistycznych Nauk Lekarskich Akademii Medycznych we Wrocławiu i w Szczecinie, Katedry Historii Medycyny i Farmacji AM w Łodzi, Studium Medycyny Społecznej AM w Bydgoszczy, Zakładu Socjologii Medycyny i Rodziny UMCS w Lublinie, Zakładu Etyki AM w Lublinie, co zdaje się świadczyć o tym, iż uznali oni tematykę śmierci za interesujące uzupełnienie tradycyjnego zakresu historiografii medycyny.

W tomie II, grupującym materiały z konferencji, która odbyła się w Karpaczu w dniach 5–7 listopada 1998, znalazły się dalsze 42 artykuły poświęcone śmierci, zgrupowane w grupach tematycznych dotyczących problematyki filozoficznej i etycznej⁶, an-

⁴ Franciszek M. Rostiński OFM, *Koncepcja śmierci w ujęciu biblijnym*; Alfons Labuda SVD, *Idea zmartwychwstania w obrządkach i obrzędach pogrzebowych*; Jacek Pudliszewski, *Kwiaty w rzymskim kuldzie zmarłych*; Dobrośława Świerczyńska, *Śmierć w przysłowiaach polskich*; Ewa Słoka, *Symbolika roślinności okresu romantycznego. Rzeczywistość i literatura*, Ewa Grzęda, *Dzienniki umierających – Zygmunt Krasiński, Ignacy Dąbrowski, Joanna Drużba; Magdalena Jonca, Dzieci i śmierć. Literackie impresje motywu*; Hanna Brzeska-Ratuszna, *Koncepcja „vita mortalis” i jej wyobrażenie w poematach prozą Stanisława Przybyszewskiego*; Małgorzata Łoboz, *„Śmierci dość w swoim obłędzie Patrzalem w te oczodoły” – młodopolskie umieranie w literaturze (Gabriela Zapolska, Maria Zabojecka, Gustaw Daniłowski)*; Wiesław Ratajczak, *„U kresu sił”. Umieranie w utworach Conrada; Przemysław Czapliński, Na początku jest śmierć. O prozie Gustawa Herlinga-Grudzińskiego; Marta i Marek Skwarowie, O sztuce złego umierania, czyli śmierć w grotesce; Jarosław Barański, Współczesny obraz motywu tańca śmierci według A. Paula Webera; Tadeusz Miczka, Postmodernistyczny obraz śmierci w kinie współczesnym i w nowych mediach.*

⁵ Krystyna Syrnicka, *Z problematyki językowej polskich inskrypcji nagrobnych na Litwie*; Stanisław Sławomir Nicieja, *Przekraczanie Styksu. Wielkie pogrzeby we Lwowie*; Karolina Grodziska, *Londyńskie nekropolie polskiej emigracji*; Jerzy Supady, *Śmierć w łagrach sowieckich*; Grzegorz Wiński, Adam A. Szafranski, *Obrzędy pogrzebowe – rytuały przejścia*; Maria Jakitowicz, *Ludowe opowieści o oszukanej śmierci jako symptom „osuwania” zjawiska*; Krystyna Turek, *Współczesne obrzędy przedpogrzebowe społeczności lokalnych Górnego Śląska*; Arkadiusz Bentkowski, *Kulturowo kształtowane wzory zachowań wobec śmierci, kremacja we współczesnym hinduizmie*; Małgorzata Synowiec-Piłat, *IV Targi Sztuki Cmentarnej. Socjologiczna analiza proponowanej oferty rynkowej w świetle przeprowadzonych badań z wystawcami*; Jacek Kolbuszewski, *Tragizm i groteska. O pewnych osobliwościach wierszowanej epigrafiki nagrobnej.*

⁶ Krzysztof Wieczorek, *„Z Bogiem lub choćby mimo Boga”. Sens życia, cierpienia i umierania w wybranych koncepcjach filozofii współczesnej*; Bogusław L. Block FDP, *Człowiek w obliczu śmierci*; Jarosław Barański, *Śmierć jako „imię róży”. Śmierć we współczesnym dystansie estetycznym – szkic problemu*; Stanisław

tropologii kulturowej⁷, etologii i religii⁸, medycyny⁹, psychologii¹⁰, problematyki sztuki cmentarnej i obrzędów towarzyszących śmierci¹¹, historii śmierci heroicznej¹² oraz śmierci w historii literatury i kultury scenicznej¹³. Bogactwo tematyczne oraz pokaźna liczba wystąpień, których autorzy wywodzili się z wielu ośrodków naukowych w kraju, świadczyły o tym, iż idea regularnego organizowania konferencji poświęconych problematyce tanatologicznej opierała się na rzetelnej orientacji w potrzebach badawczych oraz rzeczywistych zainteresowaniach środowiska naukowego.

Katafias, *Samobójstwo w ocenie moralnej*; Barbara Gawda, *Archetyp śmierci – lista samobójców*.

⁷ Jacek Kolbuszewski, *Kilka uwag o historii śmierci. Antropologiczno-kulturowe koncepcje śmierci i style umierania – kilka pytań*; Piotr Kowalski, *Śmierć. Próba uporządkowania znaczeń w kulturze magicznej*.

⁸ Dorota Arszyńska-Łopatka, *Ewolucja postaw wobec śmierci; też, Nasze zachowania wobec śmierci*; Franciszek M. Rosiński, *Przeżycia z pogranicza śmierci*; Bogdan Dubieńczyk SVD, *Majestat śmierci okiem duszpasterza*; Mirosław Kalinowski, *Pomoc duchowa w opiece paliatywnej*.

⁹ Teresa Świrydowicz, *Znaczenie umiejętności porozumiewania się w opiece paliatywnej – aspekty psychologiczne przekazywania pacjentowi niepomysłnych informacji*; Dorota Arszyńska-Łopatka, *Lekarz w obliczu chorego umierającego*; Elżbieta Rogucka, *Samobójstwa wśród mieszkańców Wrocławia*.

¹⁰ Anna Łatawiec, *Nadzieja wobec cierpienia i śmierci*; Piotr Szukalski, *Zachowania mortogenne*; Elżbieta Więckowska, *Przeżycie śmierci klinicznej a zmiana jakości życia*; Grażyna Filipiak, *Emocjonalne problemy komunikowania o śmierci*; Tadeusz Miczka, *"Obrazy terminalne". O doświadczeniu śmierci w komputerowej rzeczywistości*; Agnieszka Olchowska-Kotala, *Śmierć w telewizji – analiza sposobów umierania*.

¹¹ Małgorzata Synowiec-Pilat, *Kremacja w Polsce*; Marcei Kosman, *Elementy pogańskie w obrzędach pogrzebowych na Litwie po przyjęciu chrześcijaństwa*; Krystyna Synchron, *Polsko-litewskie konwergencje komparatystyczne we współczesnej epigrafice nagrobnej na Litwie*; Joanna Sachse, *Starożytne Indie o śmierci*; Franciszek M. Rosiński, *Czar śmierci na Nowej Gwince*; Krystyna Turek, *Specyfika i charakter przekazu folklorystycznego w obrzędach czasu śmierci*; Katarzyna Łeńska-Bąk, *Wesele i śmierć. Wesele pożegnania i symbolika śmierci w tradycyjnych obrzędach weselnych*; Jan Perszon, *Celebracja śmierci na Kaszubach. Tradycja i współczesność*.

¹² Mieczysława Mikłaszewska, *Zmarli nieopłakiwani – o dzieciach zamęczonych*; Paweł Bortkiewicz SJ, *Deheroizacja śmierci w warunkach tagowych (W świetle wybranej polskiej literatury pamiętnikarskiej)*; Jerzy Supady, *Problematyka śmierci we wspomnieniach więźniów GUŁagu*.

¹³ Włodzimierz Wysoczański, *Językowy obraz śmierci w kulturach europejskich*; Małgorzata Kowalewska, *Mądrość średniowiecznej „ars moriendi”*; Magdalena Jona, *Żywy trup. Literackie kreacje „śmierci za życia”*; Marek Skwara, *Śmierć „Żony upartej” (O pewnym egzemplum)*; Ewa Grzęda, *Kilka uwag na temat motywu trumny w mistycznej twórczości Juliusza Słowackiego*; Bogumiła Kosmanowa, *Rozstanie ze światem w powieściach historycznych Józefa Ignacego Krasickiego*; Małgorzata Loboz, *Co zabrać na tamten świat? Symbolika przejścia w XIX-wiecznej tradycji literackiej*; Marek Skwara, *Futurystyczna pompa funebris – jak żegnano Walta Whitmana w Warszawie?*; Anaga Żylińska, *„W kobietach jest więcej śmierci, niż myślimy”. Obrazy umierających kobiet w wybranych tekstach literackich XIX i XX wieku*; Grzegorz Ziółkowski, *Tanatos w teatrze Petera Brooka. Spektakle z lat sześćdziesiątych*.

Tematyka prac, zamieszczonych w dwóch pierwszych tomach *Problemów współczesnej tanatologii* jest tak szeroka, iż mogą one spotkać się z zainteresowaniem badacza dziejów europejskiej myśli nowożytnej i współczesnej. Stwierdzenie to dotyczy przede wszystkim tych spośród wymienionych wyżej artykułów, które podejmowały temat ewolucji pojmowania zjawiska śmierci w europejskiej kulturze nowożytnej. W pracach tych zaobserwować możemy bowiem proces, który stanowił tło dla przebiegającego równoległe procesu medykalizacji choroby, który nie byłby możliwy, bez nadania zjawisku śmierci biologicznego i naturalistycznego charakteru, z jakim spotykamy się w medycynie zorientowanej somatycznie i fizykalnie. Wiele z zawartych we wspomnianych tomach prac uświadamia współczesnemu historykowi medycyny zupełnie odmienny sposób pojmowania śmierci, z którym lekarz dawniejszych epok musiał się zmierzyć nie tylko w świadomości powierzonych jego opiece pacjentów, lecz także i w świadomości własnej, która stanowiła podstawę jego przekonań naukowych. Pojmowanie życia jako drogi ku śmierci, zaś choroby przede wszystkim w kontekście *ars bene moriendi*, tworzyło zasadniczo inny punkt odniesienia XVI–XVIII-wiecznej medycyny, aniżeli ten, jaki stopniowo się ukształtował w dobie rozwoju nowożytnej i współczesnej medycyny klinicznej.

Ważne znaczenie dla współczesnego historyka medycyny mają także zawarte w omawianych tomach wartościowe studia z zakresu etyki lekarskiej, filozofii i socjologii medycyny, w tym nie tylko dotyczące okresów dawnych, lecz i czasów współczesnych. Historia medycyny XX wieku, która dopiero powstanie, winna bowiem z pewnością uwzględniać wiele zjawisk z zakresu społeczno-kulturowego kontekstu medycyny, jak również szeroki obszar uwarunkowań politycznych, wywierających wpływ na pojmowanie zjawiska śmierci i metody z nią postępowania.

Wysoko oceniając wartość merytoryczną recenzowanego wydawnictwa można jednak wyrazić pewne zastrzeżenie do jego strony redakcyjnej. Z pewnością wyszłoby na korzyść kilkusetstronnicowym tomom wyraziste wydzielenie w nich działów tematycznych, grupujących prace powstałe na pewien temat lub dotyczące zbliżonego zakresu. W obecnej redakcji wystąpienie pokonferencyjnych takiego podziału nie dokonano, ze szkodą zarówno dla przystępności, jak i dla percepcji pracy. Pozostaje wyrazić uznanie dla doboru przez prof. Kolbuszewskiego publikowanych prac, wśród których nie obserwuje się jednostronności związanej jedynie z literackim pojmowaniem problematyki tanatologicznej w artykułach autorów związanych z Wydziałami Po-

lonistyki. Sprzyja to głębokości ujęcia problematyki tanatologicznej i stanowi asumpt dla rozwoju badań interdyscyplinarnych w tym zakresie.

Bożena Płonka-Syroka

(Wrocław)